

SLENGO, KAIP SOCIALINĖS REALIJOS, VERTIMO YPATUMAI

MIGLĖ ŠALTYTĖ

*Vilniaus universitetas
Filologijos fakultetas
Vertimo studijų katedra
migle_saltyte@yahoo.com*

Slengo tyrinėjimai neatsiejami nuo sociolingvistikos, nuo ekstralingvistinių jo diskurso interpretacijų. Tai, kad slengas yra kalbos realija, nepaaiškina jo vartojimo šnekamojoje kalboje priešasčių, o priešastingumas itin svarbus vertėjams, siekiantiems perteikti originalo teksto tikslą. Slengo vertimą itin sunkina tai, jog slengas nepaiso kalbų ribų, neretai jis būna dvikalbis. Straipsnyje aptariamas būdas nustatyti dvikalbio slengo vertimo kokybę, remiantis *skopos* teorija.

Tikriausiai kiekvienoje kalboje egzistuoja ne tik normų ir standartų varžoma bendrinė kalba, bet ir tam tikri „kalbos užribiai“ – žargonybės, slengas, keiksmazodžiai, svetimybės. Šie žodžiai ir posakiai gyvena atskirą gyvenimą – jie niekaip nereguliuojami, nuolat kinta ir retai kada pasirodo viešumoje. Juos bandantys apibrėžti žodynai pasensta vos pasirodę. Jų vartoseną priklauso ne tik nuo laiko – net ir vartojami tuo pačiu metu vieniems jie gali būti pažįstami, o kitiems visai negirdėti. Ir nors iš pirmo žvilgsnio jie rodosi nepriimtini, iš tiesų yra nevaržomos kolektyvinės kūrybos vaisiai, kurie gali tapti puikiu kalbiniu įrankiu rašytojui – ir tikru galvos skausmu vertėjui.

Darbo tikslas – atsiribojant nuo negatyviųjų nuostatų slengo atžvilgiu aptarti jo, kaip socialinės ir kultūrinės realijos, ypatumus ir vertimo galimybes bei suvaržymus.

TEORINĖS NUOSTATOS

Terminai nenorminei leksikai apibūdinti. *Nenorminės (nestandartinės, substandartinės) leksikos* (Jakaitienė 2005, 254), apimančios ir žargoną, ir slengą, ir keiksmazodžius, interpretacija visada kėlė nemažai problemų, visų pirma todėl, kad sunku net tas kategorijas apibrėžti. Lietuvių kalbotyros terminų žodyne (Gaivenis, Keinys 1990, 188) pateikiamos tokios apibrėžtys: „Slengas (angl. slang, rus. сленг) – kurios nors profesinės arba socialinės žmonių grupės šnekamosios kalbos elementai, kuriais tokia grupė skiriasi nuo pavyzdinės literatūrinės kalbos. Slengui būdingas šiurkštumas,

pašiepiamasis ar juokaujamas atspalvis <...>.“ „Žargonas (angl. jargon, slang, cant, rus. жаргон) – pagal tradicinį šio termino supratimą žargonas yra tam tikrų socialinių grupių (dažniausiai asocialių, pavyzdžiui, vagių, kalinių) slaptakalbė, kuri vartojama, siekiant, kad nesuprastų kiti, kam nereikia. Dažniausiai žargonu vadinama, be minėtosios slaptakalbės, įvairių socialinių (ne teritorinių) grupių kalba, kuria skiriamasi nuo bendrosios tautos kalbos, pavyzdžiui, kalbama apie kareivių, mokinių, studentų, įvairių profesinių, gamybinių grupių (medikų, aktorių, kirpėjų ir kt.) žargoną. Žargonas nuo paprastos kalbos visų pirma skiriasi žodynu, kuriame apstu tiek savo kalbos iškraipytų, kitomis (žargoninėmis) reikšmėmis vartojamų žodžių, tiek įvairių (dažnai ir kalbai nereikalingų) skolinių. Be to, dar neretai žargonu vadinama ir netaisyklinga, darkyta literatūrinė ar tarminė šneka.“

Pažymėtina, kad skirtumas tarp žargono ir slengo nėra visiškai aiškus – tiek žargonui, tiek slengui būdingas bendrinės kalbos normų nepaisymas ir vartojimas tam tikroje žmonių grupėje. Atrodytų, kad paprasčiau turėtų būti su keiksmožodžiais – Dabartinės lietuvių kalbos žodyne (1972, 294) keiksmožodis apibrėžiamas kaip „keiksmo žodis“, o veiksmožodis „keikti“ – „sakyti piktus, šiurkščius žodžius; vadinti piktais, šiurkščiais žodžiais“. Tačiau ir čia gali atsirasti neaiškumų – Julie Coleman (2012, 21) atkreipia dėmesį, jog dažnai žodis, ištartas susijaudinus ar susidūrus su netikėta nepalankia situacija, atlieka tą pačią komunikacinę ir emocinę funkciją kaip keiksmožodis, nors aplinkiniams jis nėra nei šiurkštus, nei piktas ir vargu ar kam pasirodytų nepriimtinas¹. Tarkim, angliškas *bugger* (vartojamas kaip *fuck* sinonimas) ar lietuviškas „velnias“ (keičiantis lietuvišką „šūdas“) vartojami tose pačiose netikėtose, nemaloniuose situacijose, tačiau nėra šiurkštūs ar įžeidūs aplinkinių ausiai. Žinoma, toks skirstymas pagal žodžio šiurkštumą ir priimtinumą visuomet bus labai subjektyvus. Taigi, ar pirmiau minėti žodžiai *fuck* ir *bugger* priskirtini keiksmožodžiams, slengui ar plačiaja prasme žargonui, nenorminei leksikai, tebėra diskusijos objektas.

Lietuvių kalboje į šią problemą atkreipė dėmesį Jakaitienė (2005, 254–255) ir netiesiogiai pasiūlė išeitį iš diskusijos. Ji nurodė, kad „atskirų socialinių ar profesinių visuomenės grupių vartojamą šnekamąją leksiką fiksuojantys žodynai vadinami įvairiai: argo žodynais [...], slengo žodynais [...], žargono žodynais [...]“. Pagal jos pateiktus žodynų pavadinimus labai apibendrintai galima teigti, kad termino pasirinkimas veikia priklauso nuo tam tikroje geografinėje erdvėje nusistovėjusios tradicijos nei nuo nenorminės leksikos ypatumų – ispanai ir prancūzai nenorminei leksikai įvardyti renkasi bendrąjį argo terminą, anglai, vokiečiai ir skandinavai – slengą, o slavai – žargoną.

¹ Šią atskirtį neseniai teko pastebėti tokia internete įkeltame pokalbyje tarp dviejų anglakalbių: “Tell them to fuck off. “They’re twelve!” “Tell them to heck off.”

Anglų kalboje slengo terminas vartojamas jau nuo XVIII a. vidurio, todėl atrodytų, kad jo apibrėžtis turėtų būti aiškesnė. Vis dėlto yra ne visai taip: dažniausiai šis terminas vartojamas arba labai plačia prasme, turint omenyje visus standartinei anglų kalbai nepriimtinius elementus (o tai, be abejo, reiškia, kad net ir įprastą šnekamąją leksiką reikėtų laikyti slengu), arba siauresne, tačiau labai subjektyvia prasme, turint omenyje „visus kalbos elementus, kurie man nepatinka“ (Coleman 2012, 24). Taigi, nei Lietuvoje, nei angliškai kalbančiose šalyse slengo apibrėžtis nėra aiški, bent jau nėra aiški tiek, kad galėtume ją atskirti nuo kitų artimų nenorminės leksikos atvejų – žargonų, keiksmų. Šiame darbe – kaip minėta, labai sąlyginai – laikomasi slengo termino.

Slengo tyrinėjimai Lietuvoje pradėti maždaug aštuntajame ir devintajame praėjusio amžiaus dešimtmėčiuose, kai lietuvių tyrinėtojų dėmesį patraukė nenorminė leksika. Platūs kalbos registrai, žanro ir stiliaus tyrimai Lietuvoje ir kitur, taip pat reikšmingi šnekamosios kalbos tyrimai neapsiėjo be dėmesio kalbos „periferijai“. Rašydamas apie slengą Pikčilingis (1975) įvardijo jį kaip kalbos šiukšlyno reiškinį, nors ir pripažino, kad esama kalbų (pvz., anglų), kuriose slengas sudaro tam tikrą produktyvią žodyno dalį. Jakaitienė (1980) nebuvo tokia kategoriška, ji priskyrė slengą šnekamajai kalbai ir nurodė, kad, nors ir priklauso bendratautei leksikai, jis yra už bendrinės kalbos ribų. Neseniai, jau šio šimtmečio pradžioje, Pupkis (2005, 22) slengą interpretavo kaip prasčiokišką žargoninę kalbą, tam tikrą neišsilavinusių žmonių kalbos kodą, atstojantį sudėtingesnę bendrinę kalbą. Jis taip pat atkreipė dėmesį į tai, kad slengas reiškiasi leksikoje ir tartyje, t. y. šnekoje. Tuo pat metu Jakaitienė (2005, 254), aptardama nenorminės leksikos žodynus, jau įvardijo žargoną ir slengą kaip leksikos dalį, „kuri lieka už kalbos normų ribų, laikoma lyg ir žemesnio lygio, netinkanti viešajam bendravimui, ignoruojama ar net draudžiama vartoti“, tačiau yra tyrinėtojams patraukli sritis. Tai patvirtina netrukus išleisti Zaikausko (2007, 2009) darbai ir 2010 m. Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto parengta Lietuvių žargonų bazė www.ffv.vu.lt/dokumentai/.../lietuviu_zargonu_baze ir Vertimo studijų katedros magistrantų darbai (Klioštoraitytė ir Spurgevičiūtė (2010), Mikutaitė (2015)).

Čia paminėti keli autoriai ir šaltiniai liudija, jog tiek teoriniai, tiek praktiniai nenorminės leksikos, tiksliau, slengo, tyrinėjimai Lietuvoje neperžengia leksikologijos ir leksikografijos ribų. Vis dėlto Jurgita Mikutyte atkreipė dėmesį, kad slengas – tai ir tam tikra realijų rūšis, nes vienokios ar kitokios jo apraiškos būdingos tik tam tikroms žmonių grupėms konkrečioje geografinėje vietoje, socialinėje ir kultūrinėje aplinkoje (Mikutyte 2005). Taip iškeliami tezę, kad slengas – tai socialinė ir kultūrinė realija.

Lietuviškajame slengo tyrinėjimo lauke dar nėra plačiai paliestas vertimo aspektas, o su juo ir dalykai, kurie su vertimo teorija ir praktika glaudžiai siejasi, t. y. slengo prozodinis, pragmatinis ir socialinis aspektai. Pastarasis yra šio darbo dėmesio centras.

Slengo tyrinėjimai angliškai kalbančiose šalyse sunkiai apibendrinami vienu straipsniu. Kalbant apie tyrimų kryptis galima pažymėti, jog viena iš jų paremta slengo, kaip tam tikrų žodžių ar frazių funkcijos, aiškinimu (plg. Coleman 2014) – kas yra slengas viename kontekste, kitame juo gali ir nebūti. Iš svarbiausių slengo funkcijų paminėtinos šios: atpažinti tos pačios grupės narius ir išskirti tą grupę iš visuomenės plačiąja prasme; išskirti, identifikuoti grupės narius; keisti bendravimo lygmenį iš formalaus į neformalų; atskirti kai kuriuos žmones iš pokalbio; mesti iššūkį visuomenės tabu; pasitelkiant žaismingą, neformalią kalbą sukurti gyvą atmosferą, humorą, akcentuoti, ką nors pasakyti itin trumpai, naujai, šviežiai ir perlenkiant; kurti ar stiprinti socialinį identitetą ar priklausomybę grupei, madai ar tendencijai (plg. Eble 1996, 11).

Viena iš dažniausiai cituojamų publikacijų Michaelo Adamso knyga „Slang: The people’s poetry“ (2009) grindžiama semiotine slengo interpretacija kaip tam tikros prigimtinės poetinės išraiškos duotybe, prigimtinio žmonijos gebėjimu vis naujai vertinti supantį pasaulį prigimtinėmis poetinėmis galiomis, pasireiškiančiomis garso, reikšmės ir referencijos vienoje. Žymios amerikiečių slengo tyrinėtojos Connie Eble darbai (2004a, 2004b, 2006) grindžiami sociolingvistine slengo interpretacija, slengą vartojančių socialinių grupių tyrimu.

Pastaruoju metu Connie Eble ir Julie Coleman (Coleman 2014) domisi medių įtaka slengo grupių sąveikai, žodiniu ir gestų slengu, plintančiu internetu. Coleman sudarytoje knygoje „Pasaulinis anglų kalbos slengas: metodologijos ir perspektyvos“ (Coleman 2014) aptariamas Niujorko afroamerikiečių slengas, hip hopo slengas, Jungtinės Karalystės studentų slengas, taip pat Australijos, Naujosios Zelandijos, Jamaikos slengas, svarstoma angliško slengo įtaka norvegų, italų ir net japonų kalboms. Bene ryškiausia visiems tyrėjus bendra nuostata ta, jog tyrinėjant slengą atsiskleidžia faktas, kad kalbai būdingas neaprepiamas daugiasluoksniškumas, kurį lemia socialinė kalbos aplinka, ir kad kalbos „užribiai“ ir „paribiai“ daro daug didesnę įtaką „norminei kalbai“, nei galima įsivaizduoti.

Slengo interpretacija iš teksto analizės pozicijos. Šiame darbe laikomasi nuostatos, kad slengas – tai tam tikra socialinių ir kultūrinių realijų rūšis (Mikutytė 2005). Slengas, kaip ir bet kuris kitas kalbos, ypač šnekamosios, reiškinys negimsta kalbos „vakuume“, jis, kaip minėta, yra tam tikros žmonių grupės bendravimo elementas. Pasirinkta ištrauka iš Pulizerio apdovanojimą gavusio Junot Dázio romano „The Brief Wondrous Life of Oscar Wao“ (2007) yra Junioro – jauno, išsilavinusio, tačiau nesugebančio atsiriboti nuo stereotipo, kad dominikietis privalo būti perdėm vyriškas, neištikimas ir nepriklausomas, vaikinio –pasakojimas. Jis rašo apie savo merginos šeimą – jos

brolių, socialinių įgūdžių stokojančių apkūnų moksliauką ir romantiką Oskarą, gyvenantį Naujajame Džersyje, juodaodžių rajone, su itin tradicinių pažiūrų mama ir savo revoliucingų nuostatų seserimi – Junioro mergina. Jis rašo – rašo kaip išmano, kreipdamasis į adresatus nesuvaržyta kalba, rašo tam, kad nugalėtų Oskaro šeimą, o gal ir jį patį, persekiojančią *fukū*, prakeiksmą, blogąją lemtį, kuri lydi juos iš kartos į kartą, per visą jų kelionės epopėją iš Santo Domingo į JAV. Per vienos šeimos istoriją atskleidžiami sudėtingi istoriniai Dominikos ir JAV susidūrimai, skirtingos kultūros, vertybės ir socialiniai santykiai. Toks kontekstas suponuoja kitas slengo socialines funkcijas, nei jos probėgšmais įvardijamos aptariant leksinius slengo vienetus: slaptakalbę, šiurkštumą, nesugebėjimą formuluoti minčių – pasirinkta medžiaga leidžia praplėsti slengo funkcijų sąrašą pozityviųjų jo interpretacijų kryptimi.

J. Dázio romane dažnai žaidžiama registras – gatvės kalbą keičia aukštasis registras ir atvirkščiai. Tai galima interpretuoti kaip tam tikro kultūrinio identiteto paiešką – veikėjams natūrali ir įprasta tiek ispanų, tiek anglų kalba, taip pat žemasis ir aukštasis registras.

Minėtasis kūrinys parašytas dviejų kalbų mišiniu, vadinamąja *Spanglish* kalba (nors, kaip ir slengo atveju, ši apibrėžtis nėra aiški – pasak Ilano Stavanso, „yra ne viena, o daugybė *Spanglish* kalbų“ (1999, 6); J. Dázio kalbą galima priskirti Niujorko dominikiečių *Spanglish* atmainai). Šis slengas, nulemtas ypatingų socialinių, kultūrinių ir istorinių ryšių, yra unikalus ir dėl tos priežasties vertėjui sunku rasti tokio kalbų mišinio vertimo kultūroje. Tekste pasitaiko tiek angliško, tiek ispaniško slengo, taigi slengo funkcijų ribos gerokai praplečiamos – slengas leidžia kurti bendruomenę ir savitą identitetą, taip pat perduoda informaciją apie unikalią socialinę ir kultūrinę kalbančiųjų padėtį. Būtent todėl šiame darbe laikomasi nuostatos, kad daugiakalbis slengas gali būti suvokiamas kaip realija, taip pat kad verčiant tokias realijas vertimo nuostoliai, ko gero, neišvengiami.

Žvelgiant į slengą iš vertimo pozicijos, svarbu pabrėžti, jog autorė laikosi Hanso Vermeerio (2000) teorijos, vadinamosios *skopostheorie*, kurios pagrindinė nuostata ta, jog sėkmingas vertimas – tai ne funkcinio ekvivalento siekimas, o originalo teksto funkcijos (tikslas) perteikimas vertimo tekste. Taip nuvainikuodamas originalo teksto svarbą Vermeeris siekė parodyti, kad vertimo tikslas yra dominuojantis vertimo projekto veiksnys. Pym (2010, 44-45) pateikia pavyzdį, kad teisinis dokumentas vertimo kalboje gali būti pateiktas ir kaip lygiagretusis tekstas, paklūstantis vertimo kalbos teisės tradicijoms, ir kaip pažodinis vertimas, jei to reikia, pavyzdžiui, teisme. Kusmaul (1995) žengė dar toliau ir apibendrino vertimo funkciją taip: vertimo funkcija apibrėžia tai, ką moka, ko tikisi, kokių vertybių ir normų laikosi vertimo skaitytojai, kuriuos,

savo ruožtu, veikia aplinka ir kultūra. Šie veiksniai lemia, ar originalo tekstas arba jo dalys gali būti perteiktos, ar jas reikia modifikuoti ar netgi pakeisti. Kaip matysime toliau, tokia vertimo samprata itin svarbi verčiant slengą, kur susiduriama su milžiniškais kultūriniais skirtumais ir atitinkamai skirtingais skaitytojų lūkesčiais.

TYRIMO METODIKA

Darbo tikslas, kaip jau užsiminta, **aptarti slengo, kaip socialinės realijos, vertimo ypatumus**. Šį darbą galima apibūdinti kaip bandymą ar atvejo analizę, nes tiriamo vertimo apimtis nedidelė, tai tik maždaug puslapių ilgio monologas. Bene didžiausias sunkumas analizuojant tekstą ir jo vertimą – pasirinkti metodiką, kuri padėtų kuo objektyviau įvertinti slengo vertimo rezultatą iš sociolingvistinių pozicijų.

Tuo tikslu ištrauka iš Junot Dázaro romano „The Brief Wondrous Life of Oscar Wao“ (2007, 6), kurią išvertė vienuolika Vilniaus universiteto Vertimo bakalauro programos studentų, analizuojama tokiais etapais:

- 1) Kiekybinio eksperimento tikslu aptarti slengo, kaip tam tikros realijų rūšies, vertimo variantai.
- 2) Išanalizuota originalo teksto struktūra, jo retorinės figūros.
- 3) Iš originalo teksto pašalinta nenorminė leksika (taip pat kitomis, ne originalo kalbomis), ją pakeičiant neutraliomis frazėmis ar, jei slengas buvo vartojamas kaip įterpinys (jaustukas), praleidžiant.
- 4) Nustatytos ekstralingvistinės (socialinės) tekste pavartotos nenorminės leksikos funkcijos, remiantis *skopos* (Vermeer 2000) teorija.
- 5) Kreiptasi į eksperimente dalyvaujančią vertėjų grupę, kad išverstų originalo tekstą (OT) į lietuvių kalbą. Vertė 10 vertėjų, kurių amžius ir išsilavinimas atitinka romane aprašomos jaunimo grupės amžių ir išsilavinimą.
- 6) Dėl kokybinio eksperimento atlikimo kreiptasi į tris literatūros ekspertes (literatūros teoretikas ir vertėjas, mokančias ir anglų, ir lietuvių kalbą), kad jos įvertintų vertimus. Jų paprašyta nurodyti, kuriuos vertimus galima laikyti tinkamais, atsižvelgiant į *skopos*, t. y. ar *skopos* (kalbėtojas, adresatas ir teksto tikslas), nors ir veikiamas vertimo teksto (VT) kultūros, yra toks, kokį jį numatė autorius.
- 7) Taip, remiantis *skopos* teorija, nustatytos slengo funkcijos ir pasirinkti keli priimtini slengo vertimo variantai.

TYRIMAS

Kiekybinis tyrimas atliktas siekiant išsiaiškinti, kaip su slengu linkę tvarkytis jauni vertėjai. Tyrime dalyvavo 10 studentų (3 vyrai ir 7 moterys), kurių amžius – nuo 19 iki 21 m. Visi tyrimo dalyviai buvo gerai susipažinę su originalu (kartu perskaitę ir aptarę visą romaną). Jauni vertėjai pasirinkti tikintis, kad jie bus mažiau paveikti anksčiau vyravusios tradicijos švelninti ir gražinti tekstą, taip pat gebės atpažinti, suprasti ir adekvačiai perteikti slengo elementus (atsižvelgta į tai, kad vertėjai ir romano veikėjai – panašaus amžiaus).

Toliau pateikiama minėtoji ištrauka:

But the fukú ain't just **ancient history**, a ghost story from the past with no power to scare. In my parents' day the fukú was **real as shit**, something your everyday person could believe in. Everybody knew someone who'd been eaten by a fukú, just like everybody knew somebody who worked up in the Palacio. It was in the air, you could say, though, like all the most important things on the Island, not something **folks** really talked about. But in those elder days, fukú **had it good**; it even had a **hypeman of sorts**, a high priest, you could say. Our then dictator-for-life Rafael Leónidas Trujillo Molina. No one knows whether Trujillo was the Curse's servant or its master, its agent or its principal, but it was clear he and it had an understanding, that **them two was tight**. It was believed, even in educated circles, that anyone who plotted against Trujillo would incur a fukú most powerful, down to the seventh generation and beyond. If you even thought a bad thing about Trujillo, **fuá**, a hurricane would sweep your family out to sea, **fuá**, a boulder would fall out of a clear sky and squash you, **fuá**, the shrimp you ate today was the cramp that killed you tomorrow. Which explains why everyone who tried to assassinate him always **got done**, why those dudes who finally did **buck him down** all died so horrifically. And what about **fucking** Kennedy? He was the one who **green-lighted** the assassination of Trujillo in 1961, who ordered the CIA to deliver arms to the Island. Bad move, **cap'n**. For what Kennedy's intelligence experts failed to tell him was what every single Dominican, from the richest **jabao** in Mao to the poorest **güey** in El Buey, from the oldest **anciano sanmacorisano** to the littlest **carajito** in San Francisco, knew: that whoever killed Trujillo, their family would suffer a fukú so dreadful it would make the one that attached itself to the Admiral **jojote** in comparison. You want a final conclusive answer to the Warren Commission's question, Who killed JFK? Let me, your humble Watcher, reveal once and for all the God's Honest Truth: It wasn't the mob or LBJ or the ghost of **Marilyn Fucking Monroe**. It wasn't aliens or the KGB or a lone gunman. It wasn't the Hunt Brothers of Texas or Lee Harvey or the Trilateral Commission. It was Trujillo; it was the fukú. **Where in coñazo** do you think the so-called Curse of the Kennedys comes from? How about Vietnam? Why do you think the greatest power in the world lost its first war to a Third World country like Vietnam? I mean, **Negro**, please. It might interest you that just as the U.S. was ramping up its involvement in Vietnam, LBJ launched an illegal invasion of the Dominican Republic (April 28, 1965). (Santo Domingo was Iraq before Iraq was Iraq.) A smashing military success for the U.S., and many of the same units and intelligence teams that took

part in the “democratization” of Santo Domingo were immediately shipped off to Saigon. What do you think these soldiers, technicians, and **spooks** carried with them, in their rucks, in their suitcases, in their shirt pockets, on the hair inside their nostrils, caked up around their shoes? Just a little gift from my people to America, a small repayment for an unjust war. That’s right, **folks**. Fukú. (Junot Díaz. *The Brief Wondrous Life of Oscar Wao*. 2007, 2–4).

Daugiausia dėmesio čia skiriama stambesniu šriftu pažymėtų elementų vertimui. Kiti pabraukti elementai žymi nenorminę leksiką – ji nėra taip socialiai nulemta kaip slengas, nėra tokia originali, individualizuota, pašaiپی kaip slengas, tačiau kartu su slengu kuria individualizuotą monologo atmosferą, kurios ekvivalentiško poveikio (tikslu realizacijos) paieškoms vertime ir skirta šio straipsnio tema.

Išskirtas dviejų tipų slengas – ispanų kalbos slengas ir anglų kalbos slengas. Visų pirma svarbu įsitikinti, kad slengas, kalbos ir kultūros realija, gali būti verčiamas taikant daugybę įvairiausių procedūrų. Taigi pati pirmoji analizė atlikta siekiant išsiaiškinti šiuos dalykus:

- 1) Kaip studentai verčia ispanišką slengą. Mat jį galima laikyti tam tikra realijų rūšimi, tiksliau, mikrorealijomis, „būdingomis labai siauram vartotojų ratui, pvz., vienam didmiesčio rajonui ar paauglių grupuotei“ (Mikutytė 2005); galimi daugelis vertimo būdų: palikti skolinį, palikti skolinį su išplėstu paaiškinimu, palikti skolinį su išnaša, adaptuoti skolinį, palikti kursyvu, kabutėmis ar brūkšniais išskirtą skolinį, palikti originalios rašybos skolinį, žodį ar posakį versti, pasinaudoti kalkėmis, naujadarais arba funkciniais analogais, keisti parafraze, versti kontekstiniu vertimu, pridėti vertėjo pabaigos žodį ar pratarmę, arba žodį ar posakį naikinti. Siekiama ištirti, kaip perteikiama ispaniško slengo reikšmė ir kaip išlaikomas jo natūralumas veikėjo kalboje (ar perteikiama tarimo transkripcija, ar tinkamai parinkta kalbos dalis).
- 2) Ar studentai linkę laužyti lietuvių kalbos normas versdami anglišką slengą ir gatvės kalbą. Atsižvelgiama į tai, ar vartojamos svetimybės, kurios kaip nors neigiamai paveiktų šiuolaikinę lietuvių kalbą (t. y. rusicizmai ar anglicizmai).
- 3) Ar kalbos normos laužomos tikslingai ir išradingai.

Tuo tikslu studentų ispaniškojo slengo, angliškojo slengo ir nenorminės šnekamosios kalbos atvejai buvo įkelti į lentelę taip, kad būtų akivaizdžiai matyti vertimo procedūrų įvairovė. Skaitmenys žymi studento numerį, iš viso 10 studentų.

1 lentelė. Ispaniško ir angliško slengo vertimo į lietuvių kalbą būdai

		1	2	3	4	5
Ispaniškas slengas	jabao	garbanotas baltaodis	jabao	jabao	jabao	jabao
	güey	bičas	güey	güey	güey	güey
	anciano	nusenęs	anciano	anciano	anciano	anciano
	sanmacorisanano	sanmakorizanietis	sanmacorisanano	sanmacorisanano	sanmacorisanano	sanmacorisanano
	carajito	mažvaikis	carajito	carajito	carajito	carajito
	jojote	-	jojote	jojote	jojote	jojote
	coñazo	po galais	-	-	po velnių	coñazo
	fuá	pyst	fuá	fuá	fua	fuá
Angliškas slengas	was tight	glaudžiai susiję	neatskiriami	jų ryšys buvo ypač glaudus	labai artimi	suprato savo tvirtumą
	real as shit	rimtas reikalas	sušiktai realus	ypač realus	kaip niekad realus	tikras kaip šūdas
	get done	sunaikinti	užsilenkti	užsilenkti	būdavo susidorota	dingo iš šio pasaulio
	hypeman	-	minios užvedėjas	minios užvedėjas	minios užvedėjas	minios užvedėjas
	dude	bičiai	bičiai	bičiai	bičiai	vaikiai
	buck down	pasipriešinti	nudėti	nudėti	nudėti	besipriešinti
	fucking	suknistas/a	sušiktas (-a)	sušiktas, prakeikta	sumautas (-a)	prakeiktas
Nenorminė šneka-moji kalba	ancient history	-	atgyventa istorija	senovės istorija	atgyventa istorija	senovės istorija
	folks	žmonės, chebra	žmonės, liaudie	žmonės, liaudie	žmonės	žmonės, giminės
	have it good	klestėti	būti pačiame įkarštyje	būti pačiame įkarštyje	pačiame įkarštyje	pačiame įkarštyje
	greenlight	palaiminti	„uždegė žalią šviesą“	davė leidimą	davė leidimą	leido
	cap'n	sere	<i>capitán</i>	kapitone	vade	kapitone
	please	prašyčiau	tik pamanyk	gali įsivaizduoti	tik pamanyk	-
	spook	šnipai	šnipai	šnipai	šnipai	šnipai

1 lentelė (tęs.). Ispaniško ir angliško slengo vertimo į lietuvių kalbą būdai

		6	7	8	9	10
Ispaniškas slengas	jabao	jabao	chabao	chabao	chabao	Baltašiknis jabao
	güey	güey	guėjus	elgeta	guėjus	ubagiškiausias atmata guėjus
	anciano	anciano	anciano	seniausias	seniausias	seniausias per- dyla
	sanmacoriso	sanmacoriso	senpedrode- makorisietis	senpedrode- makorisietis	senpedrode- makorisietis	-
	carajito	carajito	karachitukas	karachito	karachitu- kas	mažiausias snar- glius
	jojote	jojote	chochote	chochote	juokingas	vaikų žaidimas
	coñazo	coñazo	konjaso	-	po velnių	po galais
	fuá	fuá	fuá	pyst	fuá	fua
Angliškas slengas	was tight	artimi tipe- liai	jie saviakai	ryšys tarp jų buvo neatsie- jamas	savi	savais
	real as shit	sumautai tikras	rimtas bajeris	iš tikro egzis- tavo	rimta diela	rimtas reikalas
	get done	susimaudavo	užsilenkdavo	pakratydavo kojas	užlenkdavo	nusibaigdavo
	hypeman	savotiškas užnugaris	užvedinėtojas	užvedinėtojas	užvedinė- tojas	-
	dude	bičai	bičai	bachūriukai	bičai	bičai
	buck down	susidorojo	pribaigė	nudobė	nudobti	užvertė
	fucking	sumautas, supista	sumautas, supista	supistas (-a)	sušiktas, suknista	supistas (-a)
Nenor- minė šnekamoji kalba	ancient history	senovės is- torija	sena istorija	atgyvena	seniai pa- mirštas rei- kalas	senovės istorija
	folks	žmonės, žmonės	žmonės, mielieji	-/mielieji	-/bičiuliai	-/chebryte
	have it good	buvo tikrai kietas	gerai prasi- sukęs	buvo rimtas reikalas, ne koks ten šuns papas	gerai sekėsi	ant bangos
	greenlight	leido	davė leidimą	davė leidimą	davė leidi- mą	uždegė žalią šviesą
	cap'n	vyruti	seni	vaikyti	seni	seni
	please	atsipeikėk	atsipeikėkit	prašyčiau	prašyčiau	prašau
spooks	šnipai	šnipai	šnipai	šnipai	šnipai	

Svarbu atkreipti dėmesį į ispaniško slengo vertimo būdus – būtent juos versti turėtų būti sudėtingiausia, nes jie skaitytojams nesuprantami, tačiau kalbėtojai turi būti visiškai natūralūs – taip atskleidžiama jo dvilypė tapatybė (kaip emigranto iš Dominikos Respublikos, nuo vaikystės gyvenusio JAV), be to, jie perduoda tam tikrą informaciją apie kalbėtojo dvilypę socialinę padėtį (nors slengas apskritai siejamas su žemesnėmis klasėmis ir skurdu, kalbėtojas nėra nei neturtingas, nei neišsilavinęs).

Analizuojant pateiktą lentelę, nesunku pastebėti, kad versdami ispanišką slengą studentai kūrybiškai taikė įvairias vertimo procedūras – šioje lentelėje atspindėti beveik visi J. Mikutytės pasiūlyti realiųjų vertimo būdai:

- 1) Realija verčiama transkribuotu ir nepaaiškintu skoliniu. Tokių atvejų pasitaikė: pavyzdžiui, *jojote* pakeistas transkribuotu *chochote*, kurio reikšmė neaiškinta. Vis dėlto kartais reikšmę buvo galima nuspėti iš konteksto, pvz., „užsitrauks tokį *fukú*, kad tas, kuris sekiojo paskui Admirolą, palyginus bus *chochote*“.
- 2) Realija verčiama skoliniu su išplėstu paaiškinimu. Pavyzdžiui, „užsitrauks tokį *fukú*, kad tas, kuris sekiojo paskui Admirolą, palyginus bus *chochote*, apgailėtinas“.
- 3) Realija verčiama skoliniu su išnaša arba vertėjo pridėtais paaiškinimais. Pavyzdžiui, *jojote* verstas su išnaša, paaiškinančia, kad *jojote* reiškia „nieko vertas“.
- 4) Realija verčiama adaptuotu skoliniu. Kai kuriais atvejais skolinys adaptuotas ne tik fonetiškai ir morfologiškai, bet ir pridėta lietuviška priesaga, suteikianti papildomos informacijos, iš dalies atskleidžianti reikšmę, pavyzdžiui, *carajito* – karachitukas.
- 5) Realija verčiama kursyvu ar kabutėmis išskirtu skoliniu, palikta originali rašyba. Daugelis vertėjų rinkosi paliktus skolinius išskirti kursyvu, pavyzdžiui, *jabao*.
- 6) Realija išverčiama. Tokių atvejų buvo nedaug, tačiau pirmajame vertime išverstos visos realijos, pavyzdžiui, *carajito* išverstas kaip „mažvaikis“.
- 7) Realija verčiama naujadaru. Toks atvejis pasitaikė tik vienas, verčiant neįprastą gyventojų pavadinimą – *sanmacorisano* virto sunkiai ištariamu, bet lengvai suprantamu „senpedrodemakorisiečiu“.
- 8) Realija verčiama funkcinio analogu. Pavyzdžiui, *güey* – bičas, *coñazo* – po galais.
- 9) Realija verčiama parafraze ar aprašymu. Pavyzdžiui, *jabao* išverstas kaip „garbanotas baltaodis“.
- 10) Realija panaikinama. Tokių atvejų pasitaikė tuomet, kai vertime reikėjo peržengti tabu ribas – pavyzdžiui, 2, 3 ir 9 vertimuose ispaniškas slengas išlaikomas, tačiau kai reikia išversti vulgaresnį *coñazo*, vertėjas jį tiesiog praleidžia.

Tačiau tekste pasitaikė ir tokių realiųjų, kurioms Mikutytės pasiūlyti vertimo būdai vargu ar tiktų. Tai realijos, išreiškiančios tam tikrą kalbėtojo socialinę ir kultūrinę padėtį per jo kalboje vartojamas gramatines konstrukcijas – pavyzdžiui, *it ain't* ir *them two was*. Tai baltųjų kalbai nebūdingos konstrukcijos, išreiškiančios kalbėtojo siekį priskirti save kitai kultūrai ir bendruomenei. Kadangi lietuvių kalba neturi tokių konstrukcijų, o visuomenė – pakankamai didelių ir įtakingų kultūrinių bendruomenių, perteikti tokią realiją vertėjui gali būti labai sudėtinga.

Versdami anglišką slengą, vertėjai vengė laužyti kalbos normas taip, kad tai neigiamai paveiktų lietuvių kalbą. Pasitaikė tik vienas aiškus rusicizmas – *diela*, taip pat du atvejai, kai vartotas greičiausiai iš lenkų kalbos atėjęs žodis *chebra*. Buvo ir du atvejai, kai vartoti mišrios darybos žodžiai *saviakai* ir *ubagiškiausias*.

Anglicizmų taip pat vengta – pasitaikė du atvejai, kai veiksmožodiniu junginiu verstas veiksmožodis *to greenlight* – „davė žalią šviesą“ ir „uždegė žalią šviesą“.

Rusicizmų greičiausiai vengta todėl, kad rusų kalba visai netinkama kūrinio kontekstui. Tačiau aiškiai matoma, kad tai apribojo vertėjų pasirinkimus, nes lietuvių vartojamas slengas labai dažnai susijęs su rusų ar kitomis slavų kalbomis. Tai aiškiausiai matoma posakio *was tight* vertime – dauguma vertėjų jį pakeitė standartinės kalbos posakiais, pavyzdžiui, „jie buvo glaudžiai susiję“, „jie buvo neatskiriami“, „jie buvo labai artimi“. Pasitaikė vienas variantas, artimas originalui dėl to, kad yra nepriimtinas standartinėje kalboje ir atspindi dviejų kalbų mišinį – mišrios darybos žodis *saviakai*.

Vengta ir anglicizmų, nors jų vartojimas tekste galbūt nebūtų peiktinas. Visų pirma jie atspindėtų anglų kalbos įtaką lietuvių kalbai, o tai nesunku susieti su anglų kalbos įtaka ispanų kalbai (būtent dėl šios neigiamos įtakos meksikiečių rašytojas Octavio Pazas (Stavans 2000, 555) teigė, kad *Spanglish* kalbų mišinys „nei geras, nei blogas – jis pasibjaurėtinas“ (*ni es bueno, ni es malo, sino abominable*); nesunku būtų rasti ir panašių nuomonių apie anglų kalbos darkomą lietuvių kalbą). Pavyzdžiui, žodį *fucking* galima būtų palikti ir neišverstą – net neadaptuotas jis būtų suprantamas ir perteiktų tam tikrą kūrinio koloritą.

Tačiau tai, jog slengas yra realiųjų rūšis, nepaaiškina, kodėl jis vartojamas tekste, ar jo buvimas ką nors keičia teksto sandaroje ir interpretacijoje. Kas atsitiktų, jei monologe būtų laikomasi norminės kalbos reikalavimų?

Toliau pateiktame monologe nenorminės leksikos atsisakyta – ji arba pakeista normine (paryškinta ir pabraukta), arba, jei sakinio reikšmė neiškraipoma, praleidžiama.

But the fukú **isn't something forgotten**, a ghost story from the past with no power to scare. In my parents' day the fukú was **quite real**, something your everyday person could believe in. Everybody knew someone who'd been eaten by a fukú, just like everybody knew somebody

who worked up in the Palacio. It was in the air, you could say, though, like all the most important things on the Island, not something **people** really talked about. But in those elder days, **the situation was favorable** to the fukú; it even had a **certain helper**, a high priest, you could say. Our then dictator-for-life Rafael Leónidas Trujillo Molina. No one knows whether Trujillo was the Curse's servant or its master, its agent or its principal, but it was clear he and it had an understanding ----- . It was believed, even in educated circles, that anyone who plotted against Trujillo would incur a fukú most powerful, down to the seventh generation and beyond. If you even thought a bad thing about Trujillo-----, a hurricane would sweep your family out to sea, ----- a boulder would fall out of a clear sky and squash you, ----- the shrimp you ate today was the cramp that killed you tomorrow. Which explains why everyone who tried to assassinate him always **got killed**, why those **men** who finally did **execute** him all died so horrifically. And what about ----- Kennedy? He was the one who **gave permission to** the assassination of Trujillo in 1961, who ordered the CIA to deliver arms to the Island. Bad move ----- . For what Kennedy's intelligence experts failed to tell him was what every single Dominican, from the richest **white man** in Mao to the poorest **beggar** in El Buey, from the oldest **woman in San Pedro de Macoris** to the **smallest child** in San Francisco, knew: that whoever killed Trujillo, their family would suffer a fukú so dreadful it would make the one that attached itself to the Admiral **laughable** in comparison. You want a final conclusive answer to the Warren Commission's question, Who killed JFK? Let me, your humble Watcher, reveal once and for all the ----- **truth**: It wasn't the mob or LBJ or the ghost of **Marilyn ----- Monroe**. It wasn't aliens or the KGB or a lone gunman. It wasn't the Hunt Brothers of Texas or Lee Harvey or the Trilateral Commission. It was Trujillo; it was the fukú. Where ----- do you think the so-called Curse of the Kennedys comes from? How about Vietnam? Why do you think the greatest power in the world lost its first war to a Third World country like Vietnam? **Don't be naive**. It might interest you that just as the U.S. was ramping up its involvement in Vietnam, LBJ launched an illegal invasion of the Dominican Republic (April 28, 1965). (Santo Domingo was Iraq before Iraq was Iraq.) A smashing military success for the U.S., and many of the same units and intelligence teams that took part in the "democratization" of Santo Domingo were immediately shipped off to Saigon. What do you think these soldiers, technicians, and **spies** carried with them, in their rucks, in their suitcases, in their shirt pockets, on the hair inside their nostrils, caked up around their shoes? Just a little gift from my people to America, a small repayment for an unjust war. That's right ----- . Fukú.

Čia pateiktame analizuojamos ištraukos variante nėra slengo – jis praleistas arba, kaip pirmajame sakinyje, pakeistas normine leksika: *the fukú ain't just **ancient history** / the fukú **isn't something forgotten***. Pakeitimai tekste pabraukti.

Skaitant šį variantą matyti, kad sintaksinė teksto struktūra nepasikeitė: tekste itin gausu retorinių plėtojimo figūrų – kartojimų ir išvardijimų; retorinių kreipinių, klausimų ir atsakymų, anaforų su būdingais dviem arba trimis pakartojimais, sinonimijos, polisindetono (pvz.: *in their rucks, in their suitcases, in their shirt pockets*) atveju. Pasak Reginos Koženiauskienės (2001, 255), šios figūros „giminiškos hiperbolei, nes

dalyką, reiškinių, įvykių padidina, išaukština arba pažemina. Plėtojimo figūros yra labai ekspresyvios, susijusios su veiksmo intensyvumu, daugiažodžiu kalbėjimu (redundancija). Jos stilistiškai aktyvina, įteigia ir įtikina, veikia emociškai, sulydo tekstą į visumą, prasminiais akcentais nutapo įsimenantį vaizdą, sustiprina eufoniją ir euritmiją“. Štai čia verta atkreipti dėmesį, kad, atidžiau panagrinėjus, matyti, jog pasikeitė pastarieji du reiškiniai, eufonija ir euritmija, sietini su šnekamąja kalba, o ne su rašytinio teksto sintakse, plg.:

- 1) *For what Kennedy's intelligence experts failed to tell him was what every single Dominican, from the richest **jabao** in Mao to the poorest **güey** in El Buey, from the oldest **anciano sanmacorisano** to the littlest **carajito** in San Francisco, knew:*
- 1a) *For what Kennedy's intelligence experts failed to tell him was what every single Dominican, from the richest **white man** in Mao to the poorest **beggar** in El Buey, from the oldest **woman in San Pedro de Macoris** to the **smallest child** in San Francisco, knew:*

Originalo tekste, pasinaudojus ispanų kalbos ištekliais, pasiekta paronomazija, kuri pasireiškia „dviejų žodžių garsiniu žaismu, vaizdingu, kartais komišku, ironišku, arba humoristiškai šmaikščiu jų gretinimu, kai panašiai skambantys, tačiau nutolusios [...] arba visai skirtingos reikšmės žodžiai vartojami šalia“ (Koženiauskiene 2001, 273). Atsisiakius paronomazijos, išreikštos slengu, tekstas praranda savo šnekamosios kalbos bruožą, tampa artimesnis rašytinei kalbai ir dėl to itin gyvai skambantis monologas praranda dalį savo skambesio. Kam svarbus toks skambesys? Auditorijai, klausytojams, kilusiems iš Dominikos Respublikos, jaunimui, puikiai suprantančiam ir reikšmes, ir žodžių žaismą. Taigi, slengas čia skirtas klausytojui identifikuoti; jo atsisiakius auditorija tarsi praranda savo kontūrus, išskysta – ne tik bendra patirtimi susijęs jaunimas, bet ir bet kas, kas skaito ar girdi šį monologą, gali suprasti tekstą, tačiau ne adekvačiai patirti jo poveikį, taigi, *skopos* čia iškreipiamas, teksto adresatas nėra ekvivalentiškas.

Kitas šnekamosios kalbos nuskurdinimo atvejis – jaustuko *fuá* atsisiakymas:

- 2) *If you even thought a bad thing about Trujillo, **fuá**, a hurricane would sweep your family out to sea, **fuá**, a boulder would fall out of a clear sky and squash you, **fuá**, the shrimp you ate today was the cramp that killed you tomorrow.*
- 2a) *If you even thought a bad thing about Trujillo----, a hurricane would sweep your family out to sea, ---- a boulder would fall out of a clear sky and squash you, ---- the shrimp you ate today was the cramp that killed you tomorrow.*

Originalo tekste jaustuko *fuá* reikšmė prilygsta lietuviškosios televizijos ekrane vis dažniau nuskambančiam *pyst!* (anksčiau vartotam *šnaj*) ar norminėje leksikoje vartojamam *opa!*, *žybt!* Jo vartojimas tekste – tai šnekamosios kalbos ypatybių

perteikimas rašytiniame tekste, netikėtumo, vaizdo įrėminimo jaustukais funkcija. O šio jaustuko atsisakymas paverčia sakinį trijų vienaarūšių sakinių konstrukcija, kurioje išvardijamos nelaimės, jei žmonės išdrįs ignoruoti blogąją lemtį *fukú*. Sakinys praranda (pagal Jakobsoną (1959)) poetinę funkciją, konkretus adresatas, kurio pasigėrėjimui (ar, šiuo atveju, pagarbiam siaubui) skirti vaizdiniai, įrėminti *fuá*, išnyksta, adresatas tampa abstraktus, platesnio masto nei tas, kuriam skirtas analizuojamasis monologas. Taigi, atsisakant slengo keičiasi teksto *skopos* – pakinta adresatas, o kartu – teksto užduotis, jo tikslas nebepasiekiamas taip, kaip buvo autoriaus sumanyta.

Teksto interpretacijoje ir vertime itin svarbus pats pirmasis sakinys: fraze *ain't just ancient history* iš karto aiškiai apibrėžiamas adresatas, nes *ain't* yra juodaodžių slengas ir baltiesiems neskirtas. Taip pat *ancient history* – čia tas posakis dviprasmiškas, nes gali reikšti ir žargoninį posakį, reiškiantį kažką panašaus į „kaip pernykštis sniegas“, kurį dažnai vartoja paaugliai, kalbėdami, pavyzdžiui, apie buvusią merginą, bet yra susijęs ir su šalies istorija, kuri kalbėtoji skaudi ir svarbi, taigi, daug pasako ir apie kalbėtoją. Tad jau pirmajame sakinyje slengas padeda kurti šnekamosios kalbos įspūdį, aiškiai apibrėžia adresatą, atskleidžia ir kalbėtojo intencijas – aišku, kad atsisakius slengo ir teksto *skopos* iškart keisis.

Kokybiniu tyrimu siekta išsiaiškinti, kurie vertimai adekvačiausiai perteikia originalo autoriaus sumanytą kitoje kultūroje. Visi vertimai pateikti vertinti trims ekspertėms, turinčioms vertingos literatūros studijų patirties: Linai Kulikauskaitei, VU Vertimo studijų katedros doktorantei, teksto ir medijų sąsajų tyrinėtojai; dr. Rūtai Šlapkauskaitei, Vakarų literatūros specialistei, VU Anglų filologijos katedros dėstytojai; ir dr. Eglei Kačkutei, Šveicarijoje gyvenančiai literatūros tyrinėtojai, VU Romanų filologijos katedros lektorei.

Ekspertėms patikėta užduotis išrinkti 2–3, jų nuomone, adekvačiausiai slengą perteikusius vertimus į lietuvių kalbą (kiti vertimo kokybės aspektai vertinami nebuvę). Šiuo tyrimu siekta išsiaiškinti, kurie vertimai sėkmingiausiai atskleidžia autoriaus sumanytą kitoje socialinėje aplinkoje ir kultūroje atsižvelgiant į *skopos*, t. y. į vertimo tikslą ir ar tas tikslas yra modifikuojamas, atsižvelgiant į skaitytojų lūkesčius.

Pirmoji ekspertė (L. K.) artimiausiais funkciniam originalo ekvivalentui išrinko 7, 8 ir 10 vertimus. Kaip pavyzdį ji pateikia minėtąjį atvejį su jaustuku *fuà* 7 vertime – „vertėjas gerai išsisuko su tuo *fuà* – po jo dėjo šauktuką, padarė taip, kad būtų aišku, jog ten jaustukas. Teksto struktūra buvo ganėtinai panaši į šnekamąją kalbą“:

- 3) *Jeį net pagalvojai kažką blogo apie Truchįjo, – fuà! – tavo šeimą į jūrą nušluoja uraganas, – fuà! – iš giedro dangaus nukrenta akmuo ir tave sutraiško, – fuà! – šiandien valgai krevetę, o ryt tave supykina ir miršti.*

Įdomu tai, kad 2 ir 3 vertimui ekspertė prikišo tai, jog juose palikta pernelyg daug ispaniškų žodžių, lietuvių skaitytojui nesuprantamų. Iš tiesų jų buvo mažiau nei 7 vertime – tiek 2, tiek 3 vertime praleistas žodis *coñazo*, tačiau 7 vertime jis adaptuotas fonetiškai ir morfologiškai (pgl. lietuviškąjį *kokio bybio?*): „Tada kokio *konjaso* atsirado tas vadinamasis ‚Kenedžių klano prakeikimas‘“. Atrodo, kad taip adaptuotas svetimasis slengas mažiau kliūna skaitytojui – yra lengvai ištariamas, o reikšmę galima nuspėti ir iš konteksto.

Antroji ekspertė (R. Š.) kaip labiausiai pavykusius išskyrė 7, 8 ir 9 vertimus. 8 vertimą paminėjo ir pirmoji ekspertė. Nors vertėjo vietomis persistengta – *the fukú was real as shit* išversta kaip „fukú buvo gan rimtas reikalas, o ne koks nors ten šuns papas“, šis vertimas taip pat išlaikė šnekamosios kalbos įspūdį:

- 4) *O kaip jūs galvojat, iš kur taip netikėtai atsirado taip vadinamas „Kenedžių giminės prakeikimas“? O kaip dėl Vietnamo? Kaip manot, kodėl galingiausia pasaulio valstybė pirmą kartą pralaimėjo karą trečiojo pasaulio valstybei, tokiai kaip Vietnamas? Ta prasme, nigeri, prašyčiau.*

Šnekamosios kalbos įspūdį palaiko sutrumpintos veiksmažodžių formos (galvojat, manot), rašytinei kalbai nebūdinga sintaksinė struktūra (pralaimėjo karą trečiojo pasaulio valstybei, tokiai kaip Vietnamas), taip pat parazitiniai įterpiniai (ta prasme). Tokiame tekste labai svetimas neatrodo ir žargoninis *nigeris*. Vis dėlto būta ir netikslingų klaidų, pavyzdžiui, *taip vadinamas* (= vadinamasis).

Trečioji ekspertė (E. K.) kaip tinkamiausius vertimus išrinko 1 ir 7 vertimus. 1 vertime nuosekliausiai laikytasi savinimo strategijos – visas ispaniškas slengas pakeistas lietuvišku, gana tiksliai atsižvelgta į jo reikšmę ir funkciją tekste. Tai gerai matoma šiame pavyzdyje:

- 5) *Jei bent pagalvoji kažką bloga apie Truchiją, pyst – uraganas nušluoja tavo šeimą tiesiai į jūrą, pyst – riedulys nukrenta iš giedro dangaus ir ištrėškia tave, pyst – krevetė, kurią valgai šiandien, tampa diegliu, kuris pribaigs tave rytoj.*

Vis dėlto toks vertimas, nors ir lengvai suprantamas skaitytojui, praranda svarbų teksto aspektą – veikėjo dvikalbystę ir dvigubą tapatybę, be to, kartais yra gerokai formalėsniis:

- 6) *Kenedžio žvalgybos ekspertai susimovė nepranešdami jam, kad kiekvienas dominikietis, pradedant turtingiausiu garbanotu baltaodžiu Mao mieste, baigiant labiausiai nuskurusiu biču El Buey mieste, pradedant nusenusių sanmakorizaniečiu, baigiant labiausiai nusususiu mažvaikiu San Franciske, žinojo, kad nesvarbu, kas nužudytų Truchiją – jo šeima kentėtų tokį bauginantį fukú, kokį būtų galima prilyginti admirolo Kolumbo patirtam prakeiksmui.*

Palyginimui pateikiama ta pati pastraipa iš 7 vertimo – nevenigiant ispanų kalbos joje išlaikyti dvikalbio žodžių žaismo sąskambiai ir vienaarūšės sakinio dalys, o tai akcentuoja pasakojimo dinamiką ir pasakotojo pasigėrėjimą kalbos skambesiu:

- 7) *Kenedžio slaptųjų tarnybų ekspertai jam nepasakė to, ką žinojo kiekvienas dominikietis – nuo kiekvieno turčiaus chabao sėdinčio Mao, iki kiekvieno vargetos guėjaus El Buėjų, nuo seniausio anciano senpedrodemakorisisiečio iki kiekvieno snargliaus karachituko San Franciske – kad tas, kuris užmuš Truchijo – ir jis, ir jo šeima – užsitrauks tokį fukū, kad tas, kuris sekiojo paskui Admirolą, bus chochote, apgailėtinas.*

Visų trijų eksperčių vertinimu, vienas iš tinkamiausių vertimų buvo 7. Jame galima išskirti tris vertėjo sėkmingai atliktas užduotis – pirma, padaryti ispanišką slengą priimtinesnį skaitytojui, t. y. jį fonetiškai ir morfologiškai adaptuoti; antra, ispanišką slengą perteikti taip, kad jo reikšmę būtų nesunku nuspėti, o poveikis išliktų; trečia, išlaikyti šnekamosios kalbos, kurioje natūraliai skambėtų ir pasirinktasis slengas, įspūdį.

Verta atkreipti dėmesį, kad visos trys ekspertės pasirinko labai mažą skaičių daugiau ar mažiau pavykusių vertimų iš dešimties – vos penkis, iš kurių tik du eksperčių pasirinkime pasikartoto ir vos vienas pripažintas adekvačiu. Tai savaime rodo, kad slengo vertimo užduotis vertėjams buvo ypač sunki, nors jie pagal visus rodiklius – amžių, išsilavinimą, interesus – yra itin artimi slengą vartojančiam veikėjui.

Užduoties sunkumą lemia didžiulis kultūrų skirtumas, verčiantis iškreipti rašytojo teksto tikslą: ispaniškasis slengas neturi atitiktens lietuvių kalboje – nei angliškas, nei rusiškas slengas netinka: pirmasis dėl to, kad nežymėtų socialiai menkesnės veikėjo pozicijos, o antrasis dėl to, kad rusų kalba jau pasitraukė iš vartosenos ir jaunimas jos nesupranta.

IŠVADOS

Straipsnyje pasiūlyta metodika, leidžianti įvertinti slengo vertimo adekvatumą, taigi, ir kokybę, remiantis nuostata, jog slengas yra socialinė realija ir interpretuotinas pagal realijoms būdingus požymius.

Slengas randasi ir gyvuoja šnekamojoje nenorminėje kalboje, jis, remiantis *skopos* teorija, tarnauja adresanto ir adresato bei adresatų charakteristikoms tekste perteikti, socialiniam bendraujančiųjų statusui nusakyti, kalbėtojo tikslui perteikti ir akcentuoti.

Vertėjo užduotis – vartoti vertimo kalbos socialines realijas taip, kad kalbėtojo (t. y. originalo teksto) tikslas būtų perteiktas adekvačiai, nors ir numatant, jog kitoje kultūroje tas tikslas šiek tiek pasikeis, išsikreips. Tai – neišvengiami vertimo nuostoliai.

Slengas neretai peržengia vienos kalbos ribas ir taip apsunkina vertimo užduotį, tačiau dėl bet kokių pastangų vengti svetimybų gresia autoriaus užmojo (*skopos*)

iškraipymas, sušvelninimas, dvigubos kalbėtojo tapatybės neigimas, klaidinga interpretacija.

Prie šių išvadų buvo prieita analizuojant slengo kupiną monologą, kurį, priešingai nei su slengu siejami vartotojų stereotipai, išsakė išsilavinęs, nenuskurdęs, ambicingas jaunuolis, slegiamas dvigubos (ispanų-amerikiečių) tapatybės, kamuojamas troškimo pasikeisti, tačiau nesugebantis to padaryti. Toks teksto pasirinkimas leidžia kvestionuoti vyraujančią mintį, kad slengas yra neišsilavinusių asmenų grupių, negebančių reikšti minčių, leksinis norminės kalbos pakaitalas.

Du tyrimo etapai, kiekybinis ir kokybinis, leido objektyviai pažvelgti į slengo vertimo problemą, nors maža tyrimo apimtis galėjo šiek tiek paveikti tyrimo rezultatus. Pažymėtina, jog iš dešimties eksperimento vertimų tik vienas buvo pripažintas adekvaciau, kitas – artimu adekvaciau. Taigi, peršasi išvada, kad nutolusių kultūrų slengo interpretacija kelia vertėjams sunkiai įveikiamą užduotį, net jeigu vertėjas aiškiai suvokia teorines užduoties nuostatas.

PADĖKA

Tai mano pirmasis mokslinis straipsnis. Jo nebūtų buvę, jeigu ne prof. Ligijos Kaminskienės pagalba, konsultacijos ir skatinimas. Reiškiu jai nuoširdžiausią padėką. Už pagalbą atliekant tyrimą noriu padėkoti ir kurso draugams Deimantei Balčiūnaitei, Agnei Monkevičiūtei, Boženai Garbatovič, Milenai Okinčic, Aušrai Kamandulytei, Jovitai Maculevičiūtei, Viktorijai Mažeikaitei, Deividui Razmiui, Justinui Razvadauskui, Merūnui Juškai, taip pat Akvilei Klišauskaitei ir Ingridai Mitrofanovai. Jie atliko bandomąjį pasirinkto teksto vertimą. Dr. Eglei Kačkutei, dr. Rūtai Šlapkauskaitei ir doktorantei Linai Kulikauskaitei dėkoju už vertimų vertinimą ir komentarus.

ŠALTINIS

Díaz J. 2007. *The Brief Wondrous Life of Oscar Wao*. New York: Penguin Group. Riverhead Books. 2–4.

LITERATŪRA

- Adams M. 2009. *Slang: The people's poetry*. Oxford University Press.
 Coleman J. 2012. *The Life of Slang*. Oxford University Press.
 Coleman J. (Ed.). 2014. *Global English Slang: Methodologies and perspectives*. New York and London: Routledge.

- DLKŽ 1972 – Kruopas J. (ats. red.), Lyberis A., Lukšys D., Paulauskas J., Senkus J., Ulvydas K. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Mintis.
- Eble C. 1996. *Slang and Sociability – In-group Language among College Students*. Chapel Hill and London: The University of North Carolina Press.
- Eble C. 2004a. Slang and Anti-language. Ammon U. (Ed.) et al. *Sociolinguistics: An international handbook of the science, language and society*. 2nd ed. Vol. 1. New York: Walter de Gruyter, 262–267.
- Eble C. 2004b. Slang. Finegan E., Rickford J. R. (Eds.). *Language in the U.S.A.* New York: Cambridge University Press, 375–386.
- Eble C. 2006. Slang, Argot, and Intergroup Codes. Brown K. (Ed.). *Encyclopedia of Language and Linguistics*. 2nd ed. Vol. 11, Oxford: Elsevier, 412–415.
- Gaivenis K., Keinys S. 1990. *Kalbotoyros terminų žodynas*. Kaunas: Šviesa.
- Jakaitienė E. 1980. *Lietuvių kalbos leksikologija*. Vilnius: Mokslas.
- Jakaitienė E. 2005. *Leksikografija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Jakobson R. 1959/2004. On Linguistic Aspects of Translation. Venuti L. (Ed.). 2004. *The Translation Studies Reader*. 2nd edition. London and New York: Routledge.
- Klioštoraitytė R., Spurgevičiūtė L. 2010. Apie keiksmožodžių vertimą iš italų kalbos į lietuvių kalbą. I. Calvino romano *Vorų lizdų takais* keiksmožodžių vertimo analizė. *Vertimo studijos. Mokslo darbai*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 84–92.
- Koženiauskienė R. 2001. *Retorika. Iškalbos stilistika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Kussmaul P. 1995. *Training the Translator*. Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Mikutaitė D. 2015. Žargono ir keiksmožodžių vertimas iš prancūzų kalbos į lietuvių ir rusų kalbas: meninių filmų „Banlieue 13“ ir „Banlieue 13. Ultimatum“ vertimų analizė. Magistro darbas (vad. L. Černiuvienė). Rankraštis VU Vertimo studijų katedroje.
- Mikutytė J. 2005. Realijų rūšys ir jų vertimo būdai. Pranešimas, skaitytas 2005-05-07 konferencijoje „Sava ar svetima“. Prieiga internete: <http://www.llvs.lt/?recensions=29>.
- Pikčilingis J. 1975. *Lietuvių kalbos stilistika*. Vilnius: Mintis.
- Pym, A. 2010. *Exploring Translation Theories*. London and New York: Routledge.
- Pupkis A. 2005. *Kalbos kultūros studijos*. Vilnius: Gimtasis žodis.
- Stavans I., ed. 1999. *Mutual Impressions. Writers from the Americas reading one another*. Durham, NC: Duke University Press.
- Stavans I. 2000. Spanglish: Tickling the Tongue. *World Literature Today* 74. 555.
- Vermeer H. J. 2000. Skopos and Commission in Translational Action. Venuti L. (Ed.). *Translation Studies Reader*. 2nd ed. New York: Routledge, 227–237.
- Zaikauskas E. 2007. *Kalbos paribiai ir užribiai: lietuvių žargono žodynelis*. Vilnius: Alma Littera.
- Zaikauskas E. 2009. Bausti negalima pasigailėti. A. Judžentis (sud.). *Kalba ir žmonės*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. 101–112.
- <http://geografija.lt/2009/10/jaunimo-zargonu-zodynelis/>
www.flf.vu.lt/dokumentai/.../lietuviu_zargono_baze.

TRANSLATION OF SLANG AS SOCIAL REALIA

MIGLĖ ŠALTYTĖ

Summary

Having embarked on the concept of slang as social realia, the author proceeds with the hypothesis that defining slang functions in a speech act might reveal the *skopos* of the text. The idea that translating and interpreting should primarily take into account the purpose of both the source and target text comes from the so called *skopostheorie* attributed to Hans Vermeer and developed by a number of German researchers. It is not the functional equivalent of translation that a translator should be concerned with but the purpose of the translation project at large. The text under analysis has revealed that slang serves as a powerful means of identifying people as members of a group; reinforcing social identity; appealing to the audience's imagination. But first and foremost the slang supports the purpose of the speech act: when the slang is eliminated from the text, the profile of the speaker and the audience becomes blurred, loses its sharpness, thus the purpose of the speech is distorted or lost. This is especially true about inclusions of another language slang (e.g. *Spanglish*). As soon as those instances are eliminated, changed or otherwise ignored by the translator the purpose of the target text is distorted as well. To prove the above said, a quantitative and a qualitative test was carried out with the assistance of ten young and enthusiastic translators and a small group of experts.